

HISTORY OF FINE ARTS

Pakhriddinova Dilshoda Farhod Qizi,

Chirchik State Pedagogical Institute, bachelor 2nd year student.

Ahmatkulova Nigora Adham Qizi,

Chirchik State Pedagogical Institute, bachelor 2nd year student.

Tel: 94 4166846 PaxriddinovaDilshoda@gmail.com

Annotation: In this article you can learn about the history of fine arts and its origin, application, the specific content of works of fine arts, the cultural values created by mankind.

Keywords: Ideology, progressive, image, art, architecture, Chinese art, painting, applied art.

TASVIRIY SAN'AT TARIXI

Paxriddinova Dilshoda Farhod qizi,

Chirchiq davlat pedagogika insitituti bakalavr 2-bosqich talabasi.

Ahmatkulova Nigora Adham qizi,

Chirchiq davlat pedagogika insitituti bakalavr 2-bosqich talabasi.

Tel: 94 4166846 PaxriddinovaDilshoda@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada siz tasviriy san'at tarixi va uning kelib chiqishi, qo'llanilishi, tasviriy san'at asarlarining o'ziga xos mazmuni, insoniyat tomonidan yaratilgan madaniy qadriyatlar to'g'risida bilib olishingiz mumkin.

Kalit so'zlar: Mafkura, progressiv, tasvir, san'at, me'morchilik, xitoy san'ati, rasm, amaliy san'at.

San'at juda qadim zamonlarda, mehnat jarayonining taraqqiyoti natijasida paydo bo'ldi, Mehnat jarayonida inson tafakkuri kamol topdi, go'zallik xissi ortdi, voqelikdagi go'zallik qulaylik va foydalilik tushunchalari kengaydi. Sinfy jamiyat vujudga kelishi bilan esa ijtimoiy taraqqiyotda katta o'zgarishlar sodir bo'ldi aqliy mehnat jismoniy mehnatdan ajralib chiqqa boshladi, Bu esa fan va san'at rivojida muhim ahamiyat kasb etdi. Professional san'at va san'atkorlar shu davrda paydo bo'ldi. San'at esa o'zining o'ziga xos xususiyatini, sinfiyligini namoyon etib, hukmron sinfnining ideologiyasini targ'ib etuvchi kuchli g'oyaviy qurolga aylandi. Lekin shunga qaramay, omma orasidan yetishib chiqqan iste'dodli ijodkorlar mehnatkash xalq ommasining orzu-istaklarini, ularning go'zallik va xudbinlik oliyanoblik va insonparvarlik haqidagi tushunchalarini ifoda etuvchi asarlar yaratdilar. Xalqning turmushi, xulq va odatlari, yutuq va mag'lubiyatlari ularning asarlarida o'z ifodasini topdi. Xar bir davrda mavjud bo'lgan ana shunday san'at hayot go'zalliklarini tasvirlab, odamlarda yuksak xislat va fazilatlarni kamol toptirdi, ularni tenglik ozodlik birodarlik yorqin kelajakka intilishga da'vat etdi.

Qadimgi dunyo san'ati tarixi yer yo'zida quldorlik formatsiyasining paydo bo'lishi, rivojlanishi va inqirozga yo'z tutishi davridagi san'atni o'rganadi va targ'ib qiladi. Quldorlik formatsiyasining maydonga kelishi tarixiy zarurat bo'lib, avvalgi formatsiyaga nisbatan progressiv ahamiyatga ega edi. U ishlab chiqarish kuch va madaniyatining keyingi taraqqiyotini

belgiladi. Qullarni ekspluatatsiya qilish aqliy mehnatni jismoniy mehnatdan ajratib yubordi. Bu esa, o'z navbatida inson ma'naviy dunyosining rivojlanishiga, jumladan, san'atning ravnaqiga zamin yaratdi. Agar sinfsiz jamiyat davrida san'at insonning kundalik hayoti, ishlab chiqish faoliyati bilan bog'liq bo'lgan bo'lsa, endilikda u ijtimoiy ongning ajralmas qismiga aylandi va sinfiy kurash ijtimoiy hayotda muhim o'rin tuta boshladi. Ijtimoiy hayotning murakkablashishi san'atni obrazli bilish asosida kengaytirdi. Bu davrda san'at taraqqiyoti bevosita din, mifologik tushunchalar zamirida rivojlanishini davom ettirgan bo'lsa ham, lekin birmuncha tantanali ruh ola boshladi. San'atda erkinlikni obrazli bilish tomonlari kuchaydi. Uning tur va janrlari kengaydi. Bu davrda san'atda sintez masalasining hal etilishi esa insoniyatning qo'lga kiritgan buyuk yutuqlaridan bo'ldi. Qadimgi dunyo san'atining yana bir muhim tomoni shu bo'ldiki, unda milliy o'ziga xos tomonlar yaqqol ko'zga tashlana bordi. Katta-katta madaniyat markazlari vujudga keldi. Ularning san'atlari bir-biridan ko'rinishi, xarakteri, va keligini obrazli ifoda etishi bilan ajralib turadi.

Qadimgi Sharq, san'ati. Qadimgi Sharq iborasi shartli bo'lib, odatda qisimga Grek-Rim davlatlaridan Sharq va Janubda joylashgan geografik mintaka nazarda tutiladi. Shimoli-Sharqiy Afrikada Tunisdan (bu yerda qadimgi Karfagen davlati mavjud bo'lgan) to Yaponiyagacha cho'zilgan Xabashistondan (Efiopiya) Kavkaz tog'larigacha, Orol dengizining janubiy qirg'oqlaridan Xindiston, Xitoy, Indoneziya, Koreya yerlarigacha o'z ichiga qamrab olgan bu katta maydonda qadim paytlarda bir kancha yirik kuddorlik davlatlari mavjud bo'lgan. Ular janr san'ati tarixi taraqqiyotiga katta xissa qo'shdilar. Qadimgi Misr podsholigi, Old Osiyodagi Shumyer, Akkad, Bobil (Vaviloniya), Ossuriya, Urartu, Xett davlatlari, Eron impyeriyasi, O'rtaOsiyo, Xindiston, Xitoy va Janubiy-Sharqiy Osiyodagi davlat va podsholiklar jahon madaniyati tarixida o'chmas iz qoldirdilar. Qadimgi Sharq xalqlari san'ati va madaniyati tarixi katta davrni o'z ichiga oladi. Eramizdan avvalgi 5000-4000 yillardayoq bu yerlarda sinfiy jamiyat yangi eraning boshlarigacha davom etdi. Qadimgi Sharq san'at uzoq hamda hunarmandchilikning bir qismi sifatida qolaverdi. Ishlangan asarlarning texnik tomoniga alohida e'tibor berish sezilarli darajada bo'ldi. Sharq, san'atining realizmi ham o'ziga xos xususiyatga ega. U ko'pincha bog'liq kishilar va tushunchalarni fantastik obrazlarda, ramziy va shartli belgilarda tantanali, o'lug'vor qilib ifodalaydi. Albatta, Sharq san'atida hayot ko'rinishini hayotiy shakllarda, tub mohiyati bilan aks ettiruvchi asarlar borligini inkor etib bo'lmaydi, (masalan, Misr va Old Osiyo portretlari) lekin bu umumtaraqqiyot fanida ma'lum davrning yorokin yuldo'zlari yoki bosqichi sifatida paydo bo'lib, yana so'nadi.

Qadimgi Xitoy san'ati. Eramizdan avvalgi 4-3 minginchi yillarda Xitoyda loydan ishlangan odam haykallari, odam boshini eslatuvchi ko'zalar, toshdan ishlangan turli badiiy buyum va haykallar uchraydi. Bular Qadimgi Xitoy madaniyatining boy va rangbarang bo'lganligidan dalolat beradi. Eramizdan avvalgi 2 minginchi yillarda Xuanxe daryosi vohasida Xitoyda birinchi bor davlat paydo bo'ldi. Bu davlatni Shan dinastiyasi boshqardi. Sinfiy kuldorchilik jamiyati shakllanib, rivojlanib bordi. Birinchi shaharlar yo'zaga keldi. Ular aniq rejalashtirish asosida qurildi. Dehqonchilik xunarmandchilik rivojlandi. Savdo-sotid ishlari jonlandi. Shan davridan bizgacha saqlanib kelgan yodgorlik An'yan rayonidan topilgan katta shahar qoldiqlari xisoblanadi. Qadimgi Xitoyning muhim yodgorligi Buyuk Xitoy devoridir. Eramizdan avvalgi IV-III asrlarda qurila boshlagan bu devor dastlabki paytda Xitoyning shimoliy chegaralarini

kuchmanchi qabilalardan saklash uchun xizmat qilgan va 750 km.ni tashkil etgan. Devor tepasida yul mavjud bo'lib, har 100m,da katta minoralar ishlangan. Buyuk Xitoy devori kishilarning kuch-shijoati va katta irodasini aks ettiruvchi, o'z xarakteri jihatidan Misr eromlari bilan tenglashuvchi va odamlar birlashsa, buyuk mu'jizalar yarata olishini ko'rsatuvchi yodgorlik tarzida hamon kishini hayratlantiradi. Qadimgi Xitoy san'ati va madaniyatining eng rivojlangan bosqichi eramizdan avvalgi III asrdan eramizning III asrigacha bo'lgan davrga to'g'ri keladi. Bu davrda mamlakat yagona markazlashgan yirik davlatga aylandi. Sin (er.av, 221-206 yillar) Xon (er.av.206 -yangi eraning 220 yili) sulolasi hukmronlik qilgan paytida avvallari mustaqil bo'lgan qator davlat va qabilalar Xitoy imperiyasiga qo'shildi. Xitoy O'rta Osiyo, Eron, Suriya, Rim imperiyalari bilan savdo-sotiq ishlarini jonlantirdi. Xitoyning tasviriy, amaliy va me'morchilik san'ati ham nihoyatda rivojlandi. Sichuandagi maqbara releflari bir muncha dinamik xarakterga ega bo'lib, u yerda ov manzaralari, yig'im-terim ko'rinishlari tasvirlangan. Xon davri maqbaralarida ko'plab devoriy surat namunalari uchraydi. Ular yorqin bo'yoqlarda ishlangan, voqea va hodisalarning hayotiy va ifodali bo'lishiga e'tibor berilgan. Xon davrida portret rassomchiligi ham rivojlandi, Maqbara va saroy devorlariga portretlar ishlash keng odat tusiga kirdi. Devorga ishlangan shunday portretlardan biri Loyan yaqinidagi Xon davri makbarasi saqlanib koldi. Shunday portret ishlashda tanilgan rassomlardan biri eramizdan avvalgi I asr oxirlarini o'ziga juda uxshatishga, xatto ideallashtirishga usta bo'lgan. Uning portretlaridan tasvirlanuvchi odamning yoshi va xatto xulqini bilish mumkin bo'lgan. Kulolchiliqa rang keng qo'llanilgan. Badiiy kashtachilik va tukimachilik Rarbiy Osiyo va Evropa mamlakatlarida yuqori baholandi. Nefritdan ishlangan turli buyum va haykalchalar ko'pchilikka manzur. Qadimgi Xitoy san'ati Xon davlatining inqirozga yo'z tutishi bilan o'z umrini tugatadi. Lekin qadimgi davrlarda, ayniqsa Xon davri san'atida paydo bo'lgan an'analar Xitoy san'ati va madaniyati taraqqiyotiga katta ta'sir qildi, uning xarakterli tomonini belgilashda muhim o'rin egalladi.

Qadimgi Misr san'ati. Afrikaning Shimoliy-sharqida, Nil daryosining quyi vohasida bugungi Misr Arab Respublikasi yerlarida juda qadim paytlarda (er.av. ming yillik) bir qancha yashagan. Eramizdan avvalgi 4000 yilda shu yerda yer yo'zida birinchi sinfiy jamiyat ko'rtaklari nish o'rdi, quldorlik davlatlari yo'zaga keldi, rivojlandi. Eramizdan avvalgi 4000 yillik oxiri-3000 yillik boshlariga kelib esa ular yagona yirik despotik davlatga aylandi. Qadimgi Misr san'ati tarixiy ana shu davlatlarning yuzaga kelishi, rivojlanishi va inqirozidan tortib to Makedoniyalik Iskandar (Aleksandr Makedonskiy)ning yurishi bilan uning ellinistik dunyoga qo'shilib ketishigacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi, o'rganadi, tahlil etadi. Qadimgi Misr o'zoq yulni bosib o'tdi. Deyarli 4000 yildan ortiq vaqtni o'z ichiga olgan bu davr mobaynida tasviriy va amaliy san'at, me'morchilikning nodir durdonalari yo'zaga keldiki, ular bugungi kunda ham o'zining o'lug'vorligi va yuksak badiiyligi bilan kishilarni hayajonlantiradi. Qadimgi Misr san'ati o'zining butun taraqqiyoti mobaynida din va uning turli marosimlari bilan o'zviy bog'liq holda rivoj topdi. Me'morchilik esa san'atlar ichida yetakchi o'rinni egallab, ularning xarakter va uslubiga o'z ta'sirini o'tkazdi. Eramizdan avvalgi XXVII asrlarda Misr tarixida eng gigant piramidalar qo'rildi, Piramidalar ansambli ichida eng kattasi Xeops piramidasidir. Balandligi 146,6 metr, asosi esa 233 m. Tarixchi Gyerodotning ta'rifi ko'ra, Xeops piramidasini 20 yil mobaynida qo'rilgan. Piramidaga toshlar olib kelish uchun kyerak bo'lgan yulni qurish uchun esa 10 yil ketgan. Fivdash Karnak va Luksor ibodatxonalari gigant me'morchilik majmualaridandir. Karnak (er.av.XVI asr, me'mor Ineni) va Luksor ibodatxonalari (er.av. XV asr, me'mor kichik

Aminxotep) memorlar birinchi bor ochik hovli atrofini kolonadali echib, yangi podsholik me'morchiligining o'ziga xos tomonlarini shakllanishiga asos soldilar. Bu majmualarda Qadimgi Misr me'morlik an'alarining muhim tomonlari o'z ifodasini topdi, shu bilan birga, tantanali va hashamatli bo'lib borayotgan marosimlar bilan aloqador bo'lgan me'morchilikning yangi ko'rinishlari namoyon bo'ldi. Tasviriy san'at. Qadimgi Misr tasviriy san'ati me'morchilik bilan bog'liq holda rivoj topdi. Ijtimoiy hayotning murakkablashib borishi va sinfiy jamiyatning yo'zaga kelishi bilan u boshqaruvchi sinfnig kuchli ideologik qo'roliga aylandi. Dinastiyagacha bo'lgan davrdan bizgacha ko'pgina haykaltaroshlik rassomlik va amaliy san'at namunalari yetib qilgan. Shular ichida turli diniy-magik marosimlar o'tkazishda buyoqar qorishtirish uchun foydalanilgan yassi, yupqa, kulrang, yashil, qora tosh-shifyer plitalar alohida o'rin egallaydi. Rassomlikda yangi mavzular ham keng o'rinni egallay boshladi. Rassomlar har bir obraz hatti-harakatini tabiiy va go'zal bo'lishiga e'tibor byera boshladilar. Mayda plastinada janrli kompozitsiyalar yaratish, odamlarni harakatda ko'rsatish hollari, oddiy kishilar mehnatini tasvirlash bu davrda keng rivojlandi. Qadimgi Misr realistik san'atining eng gullagan davri yangi podsholikka to'g'ri keldi. Rassom va haykaltaroshlar zadagonlar hayotiga bagishlangan syerjilo devoriy suratlar, nafis relief va haykaltaroshlik asarlari yaratdilar. Ular asrlar mobaynida saqlanib kelayotgan kanonlardan chetga chiqib hayotiy kompozitsiyalar yaratdilar, emotsional tomonlariga e'tibor qaratdilar. Amaliy dekorativ san'ati borasida ham misrliklar ajoyib namunalar yaratib qoldirdilar. Ganch va toshlardan yasalgan ajoyib ko'zalar, inkrustatsiya uslubida oltin va qimmatbaho toshlardan ishlangan bezak buyumlar, nodir daraxt yog'ochidan yasali, oltin va fil suyagi bilan bezatilgan mebellar Qadimgi podsholik davridayok yuksaklikka erishdi, O'rta va yangi podsholik davrida esa u yanada nafislanib bordi. "Oqib borayotgan qiz" deb nom olgan pardo qoshiqchasi shu o'rinda diqqatga sazovordir. Eramizning 1000 yillaridan boshlab Misr yerlarining parchalanishi san'at taraqqiyotini bir muncha susaytirdi. Misr ijtimoiy hayotidagi jonlanish eramizdan avvalgi VII asrlarda boshlandi. Lekin bu o'zoqqa cho'zilmadi. Eramizdan avvalgi VI asrlarda eronliklar, so'ngra er.av. IV asrda Aleksandr Makedonskiy tomonidan Misr yerlarining bosib olinishi uning o'ziga xos san'atida asta-sekin sunish va Ellin dunyosi san'ati bilan qo'shib ketishiga sabab bo'ldi. Misr san'ati umumjahon san'ati taraqqiyoti jarayonida alohida o'ziga xos qaytarilmas o'rinni egallaydi. Qadimgi Misrning yuksak did va aql zakovat, bilim bajarilgan nodir san'at namunalari esa insoniyat badiiy maktabining ajoyib durdonasi hisoblanadi. Bu namunalar o'zidan keyingi jahon san'ati taraqqiyoti uchun taqlid maktabini o'tadi. Gretsiya, Rim xalqlari bu san'atdan bahramand bo'lib, uni har tomonlama o'rgandilar, davrga mos asarlar yaratish imkoniyatiga ega bo'ldilar.

Buyuk miniatyurachi musavvir, Sharq uyg'onish davri yetuk san'atkori - Kamoliddin Behzod - Hirot miniatyura maktabi asoschisi, muzahhiblarning yetakchisi va ustoz bo'lgan.

Tarixchilardan Mirzo Muhammad Haydar, Do'st Muhammad va Qozi Ahmadning ma'lumotlariga ko'ra, Kamoliddin Behzodni Sulton Husaynning kitobdori Mirak Naqqosh o'z tarbiyasiga olgan. Behzod musavvirlikni Pir Sayd Axmad Tabriziydan o'rgangan, o'z ijodida musavvir Xalil Mirzo Shohruxiy badiiy uslubini davom ettirib, univovjlantirgan va kamolga yetkazgan, yosh musavvir iste'dodi juda tez shakllangan ekan. Bunda Alisher Navoiyning murabbiylik faoliyati ham hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan. Navoiyning shaxsiy kutubxonasida o'sha davrning yetuk san'atkorlari Mirak Naqqosh, Hoji Muhammad kabi musavvirlar, Hofiz Muhammad, Zayniddin Mahmud, Sulton Muhammad kabi xattotlar ijod bilan band bo'lganlar. Behzod shu kutubxonada, ayniqsa, xattot Sultonali Mashhadiy va Yoriy

Muzahhib bilan yaqin ijodiy hamkorlikda bo'lgan. Behzod ijodining mavzu doirasi, qahramonlari shu yerda — Navoiy va boshqa san'atkorlar ijodi ta'sirida kamol topgan. Kamoliddin Behzod musavvir sifatida tanilgach, Sulton Husayn saroyiga xizmatga chaqirilgan. 1487- yil Sulton Husayn farmoni bilan Behzod saltanat kutubxonasiga rahbar etib tayinlangan. Keyinchalik bu joy o'z davrining badiiy akademiyasiga aylangan. Uni mutaxassislar "Nigorxonayi Behzod" yoki "Behzod akademiyasi" deb ataganlar. Musavvir Hirotda Navoiy va Sulton Husayn hayotlik davrida qizg'in ijod bilan band bo'dgn, ko'plab mo'tabar qo'lyozmalarni yaratishga rahnamolik qilgan, ma'lum qismini nafis rasmlar bilan ziynatlashda shaxsan ishtirok etdi, qator zamondoshlarining — Navoiy, Jomiy, Sulton Husayn va boshqalarning chexrai kushoylarini yaratdi, bir guruh yoshlarga rassomlik sirlarini o'rgatdi.

Professor Orif Usmonov o'zining «Kamoliddin Bedzod va uning naqqoshlik maktabi», nomli kitobida Behzod Tabrizda yashagan vaqtda nafis tasviriy san'at maktabini yaratganini qayd qiladi. U yerda musavvir o'z atrofiga eng istedadli yoshlarni to'plagan ularga san'atining sir-asrorlarini o'rgattani va Tabrizda Sulton Mudammad, Mirzo Amir, Oko Mirak, Muzaffar Ali, Sulton Mudammad Nur, Shomuxammad Nishopuriy, Yusuf Mullo Mir Ali, Rizo Abbosiy, Maxmud Muzaxxib, Mavlono Yoriy Xasan Bag'dodiy, Abdulla Sheroziy, Darvesh Mudammad, Mir Sayd Ali, Kosim Ali, Xeraviy singari unlab iste'dodli musavvirlarni tarbiyalaganligini yozadi. Uning shogirdlari Behzodning tasviriy san'at uslubini davom etirganlari ham rasmiy ma'lumotlardan ayon.

Haqiqatdan ham insoniyat yaratib qoldirgan madaniy qadriyatlar oddiy boyliklar bo'lib qolmay, balki o'zida inson aql-zakovati, hayot to'g'risidagi fikrlarini aks ettiruvchi ko'zgu hamdir, Jaxon san'ati tarixini o'rgatish, uning taraqqiyot qonunlarini tushunish, nodir yodgorliklar bilan tanishish, o'tmish odamlarning xis-tuyg'u, hayotiy tajribalarini o'rganish

gʻoyaviy-estetik qarashlarning shakllanishini bilish demakdir. Bu soʻzsiz, kishilarda hayotiy tajribalarning boyishiga, hayotga yanada keng va atroflicha yondoshishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Султанов Х.Э. Узлуксиз таълим тизимида ўқувчиларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантириш (тасвирий санъат дарслари мисодида). //“Замонавий таълим” илмий-оммабоп журнали.
2. Султанов Х. Э., Худайбердиев П. У., Собиров С. Т. “Непрерывное образование в Узбекистане как требование времени” 386 Педагогика «Молодой учёный»
3. KokiyeBoburmizroBahodirogli (2020). Present-day problems of drawing science. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8 (4), 203-205.